

دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی

دانشکده علوم سیاسی

پایان نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد (M.A)

رشته: علوم سیاسی

عنوان:

تأثیر عدالت در اندیشه سیاسی امام خمینی (ره)

استاد راهنما:

دکتر اکبر اشرفی

استاد مشاور:

دکتر مرتضی محمودی

پژوهشگر:

جهانفر دانش

تابستان ۱۳۹۳

تقدیم به :

تقدیم به روح بلند امام خمینی (ره) احیاگر اسلام و عدالت در قرن بیستم میلادی

تقدیم به شهدا و آزادگان جهان از حماسه محمدی (ص) تا حماسه علوی (ع) و از حماسه علوی

(ع) تا حماسه حسینی (ع) و از حماسه حسینی (ع) تا حماسه مهدوی (عج)

و تقدیم به مجاهدان راه آزادی، اندیشه و عدالت.

سپاسگذاری :

از استاد گرانقدر و دانشمند جناب دکتر اکبر اشرفی که زحمت راهنمایی این پایان نامه بر عهده ایشان بود و نیز از استاد ارزشمند و بزرگوایم جناب آقای دکتر مرتضی محمودی که مرا در تمام مراحل تدوین پایان نامه یاری نمودند، صمیمانه تقدیر و تشکر می نمایم .

و همچنین از همسر فرهیخته، دلسوز، مهربان و ایثارگرم که در تمام مدت تحصیل مشوق و یاورم بود، نهایت تقدیر و تشکر را دارم.

تعه‌دنامه اصالت پایان نامه کارشناسی ارشد

اینجان‌ب جهانفردانش دانش آموخته مقطع کارشناسی ارشد به شماره دانشجویی ۹۰۱۰۱۸۷۸۰ در رشته علوم سیاسی که در تاریخ ۹۳/۵/۱ از پایان نامه خود تحت عنوان تاثیر عدالت در اندیشه سیاسی امام خمینی (ره) با کسب نمره ۱۸ و درجه دفاع نموده ام بدینوسیله متعهد می شوم:

۱- این پایان نامه حاصل تحقیق و پژوهش انجام شده توسط اینجان‌ب بوده و در مواردی که از دستاوردهای علمی و پژوهشی دیگران (اعم از پایان نامه، کتاب، مقاله و...) استفاده نموده ام، مطابق ضوابط و رویه های موجود نام منبع مورد استفاده و سایر مشخصات آن را در فهرست ذکر و درج کرده ام.

۲- این پایان نامه قبلاً برای دریافت هیچ مدرک تحصیلی (هم سطح، پایین تر یا بالاتر) در سایر دانشگاهها و موسسات آموزش عالی ارائه نشده است.

۳- چنانچه بعد از فراغت از تحصیل قصد استفاده و هرگونه بهره برداری اعم از چاپ کتاب ثبت اختراع و... از این پایان نامه داشته باشم، از حوزه معاونت پژوهشی واحد مجوزهای مربوطه را اخذ نمایم.

۴- چنانچه در هر مقطع زمانی خلاف موارد فوق ثبت شود، عواقب ناشی از آن را بپذیرم و واحد دانشگاهی مجاز است با اینجان‌ب مطابق ضوابط و مقررات رفتار نموده و در صورت ابطال مدرک تحصیلی ام هیچگونه ادعایی نخواهم داشت.

نام و نام خانوادگی:

تاریخ و امضاء:

باسمه تعالی

در تاریخ ۹۳/۵/۱

جهانفر دانش دانشجوی کارشناسی ارشد علوم سیاسی از پایان نامه خود دفاع نموده و با نمره

۱۸ به حروف هجده و با درجه مورد تصویب قرار گرفت.

امضای استاد راهنما:

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱	چکیده.....

فصل اول: کلیات

۳	۱-۱- طرح مسئله.....
۴	۱-۲- اهمیت و ضرورت انجام پژوهش.....
۶	۱-۳- اهداف پژوهش.....
۶	۱-۴- سؤال پژوهش.....
۶	۱-۵- فرضیه پژوهش.....
۶	۱-۶- متغیر مستقل.....
۶	۱-۷- متغیر وابسته.....
۷	۱-۸- روش پژوهش.....
۷	۱-۹- روش جمع آوری اطلاعات.....
۷	۱-۱۰- کلید واژه ها.....
۱۱	۱-۱۱- موانع و مشکلات پژوهش.....
۱۱	۱-۱۲- پیشینه پژوهش.....
۱۳	۱-۱۳- ساماندهی پژوهش.....

فصل دوم: چارچوب نظری (جایگاه عدالت در اندیشه سیاسی)

- مقدمه..... ۱۶
- ۱-۲-۱- معنای لغوی عدالت..... ۱۷
- ۲-۲- واژه های مترادف «عدل»..... ۱۸
- ۳-۲- برخی از مهمترین نظریات عدالت در اندیشه سیاسی غرب..... ۱۹
- ۱-۳-۲- عدالت در اندیشه اسطوره ای..... ۲۰
- ۲-۳-۲- عدالت در اندیشه یونانی افلاطون و ارسطو..... ۲۰
- ۳-۳-۲- عدالت در اندیشه سیاسی روم..... ۲۲
- ۴-۳-۲- عدالت در اندیشه های مسیحی اگوستین اکوئیناس در قرون وسطی..... ۲۳
- ۵-۳-۲- عدالت در اندیشه سیاسی جدید غرب..... ۲۵
- ۱-۵-۳-۲- نظریه عدالت فایده گرایان..... ۲۵
- ۲-۵-۳-۲- نظریه عدالت کانت..... ۲۶
- ۳-۵-۳-۲- نظریه قراردادی عدالت (هابز، روسو، لاک)..... ۲۷
- ۴-۵-۳-۲- نظریه مارکسیستی عدالت..... ۲۷
- ۵-۵-۳-۲- نظریه عدالت لیبرالیسم در غرب جدید (جان رالز)..... ۲۸
- ۴-۲- برخی از مهمترین آراء و اندیشه های اسلامی در خصوص عدالت..... ۳۰
- ۱-۴-۲- فلسفه سیاسی..... ۳۰

- ۳۰.....۱-۱-۴-۲ عدالت در اندیشه سیاسی فارابی
- ۳۴.....۲-۱-۴-۲ عدالت در اندیشه سیاسی خواجه نصیرالدین طوسی
- ۳۷.....۲-۴-۲ ادبیات سیاسی و اندرزنامه نویسی سیاسی
- ۳۷.....۱-۲-۴-۲ عدالت در اندیشه سعدی شیرازی
- ۳۹.....۲-۲-۴-۲ عدالت در اندیشه سیاسی خواجه نظام الملک طوسی
- ۴۱.....۳-۴-۲ تاریخ و فلسفه اجتماعی (عدالت در اندیشه ابن خلدون)
- ۴۴.....۴-۴-۲ فقه سیاسی
- ۴۴.....۱-۴-۴-۲ عدالت در اندیشه شیخ مفید
- ۴۶.....۲-۴-۴-۲ عدالت در اندیشه ملا احمد نراقی
- ۴۸.....۳-۴-۴-۲ عدالت در اندیشه سیاسی صاحب جواهر
- ۵۰.....۴-۴-۴-۲ عدالت در اندیشه سیاسی علامه نائینی

فصل سوم: مبانی اندیشه سیاسی امام خمینی (ره)

- ۵۳.....مقدمه
- ۵۴.....۱-۳ ساختار اندیشه سیاسی اسلام
- ۵۸.....۲-۳ زمینه های شکل گیری اندیشه سیاسی امام خمینی
- ۵۹.....۱-۲-۳ تحولات دوران کودکی امام خمینی (۱۲۸۱-۱۳۰۰ ه. ش)
- ۵۹.....۲-۲-۳ تحولات دوران تحصیل امام خمینی (۱۳۰۰-۱۳۴۱ ه. ش)

- ۳-۲-۳- تحولات دوران مرجعیت امام خمینی (۱۳۴۱-۱۳۵۷ ه ش)..... ۵۹
- ۳-۲-۴- اساتید حضرت امام خمینی..... ۶۰
- ۳-۳- مبانی اعتقادی-عرفانی و اخلاقی اندیشه امام خمینی..... ۶۱
- ۳-۳-۱- متون عرفانی-فلسفی-فقهی حضرت امام خمینی..... ۶۱
- ۳-۳-۲- مبانی معرفت شناسی و هستی شناختی حضرت امام خمینی..... ۶۳
- ۳-۳-۳- مبانی انسان شناسی و جامعه شناسی امام خمینی..... ۶۷
- ۳-۳-۴- مبانی کلامی- فلسفی اندیشه امام خمینی..... ۷۳
- ۳-۳-۵- مبانی فقهی- اصولی اندیشه امام خمینی..... ۷۸
- ۳-۳-۶- مبانی عرفانی- اخلاقی اندیشه امام خمینی..... ۸۱

فصل چهارم: عدالت در اندیشه امام خمینی

- مقدمه..... ۸۵
- ۴-۱- مفهوم عدالت از دیدگاه امام خمینی..... ۸۶
- ۴-۱-۱- تعریف اخلاقی عدالت..... ۸۶
- ۴-۱-۲- تعریف عرفانی عدالت..... ۸۸
- ۴-۱-۳- تعریف فقهی عدالت..... ۹۲
- ۴-۲- مبانی عدالت از دیدگاه امام خمینی..... ۹۴
- ۴-۲-۱- اصل توحید..... ۹۴

- ۹۷.....۲-۲-۴- اصل نبوت.....
- ۹۹.....۳-۲-۴- اصل امامت.....
- ۱۰۰.....۴-۲-۴- اصل معاد.....
- ۱۰۱.....۳-۴- انواع عدالت از دیدگاه امام خمینی.....
- ۱۰۱.....۱-۳-۴- عدالت الهی.....
- ۱۰۲.....۲-۳-۴- عدالت بشری.....
- ۱۰۳.....۱-۲-۳-۴- عدالت فردی.....
- ۱۰۴.....۲-۲-۳-۴- عدالت اجتماعی.....
- ۱۰۶.....۱-۲-۲-۳-۴- عدالت سیاسی.....
- ۱۰۸.....۲-۲-۲-۳-۴- عدالت اقتصادی.....
- ۱۱۰.....۳-۲-۲-۳-۴- عدالت قضائی.....
- ۱۱۱.....۴-۲-۲-۳-۴- عدالت در نظام بین الملل.....
- ۱۱۷.....۴-۴- فلسفه عدالت (چرایی لزوم حاکمیت عدالت).....
- ۱۲۰.....۵-۴- پیامدهای حاکمیت عدالت در جامعه از دیدگاه امام خمینی.....
- ۱۲۱.....۶-۴- موانع تحقق عدالت از دیدگاه امام خمینی.....
- ۱۲۲.....۱-۶-۴- موانع فردی - فرهنگی.....

- ۱۲۵..... ۴-۶-۲- موانع سیاسی
- ۱۲۶..... ۴-۶-۳- موانع اقتصادی
- ۱۲۸..... ۴-۷- راهکارهای حاکم ساختن و تحقق عدالت در جامعه
- ۱۳۱..... ۴-۸- نقش مردم در حاکمیت

فصل پنجم: تأثیر عدالت در اندیشه سیاسی امام خمینی

- ۱۳۵..... مقدمه
- ۱۳۶..... ۵-۱- عدالت و لزوم تشکیل حکومت از دیدگاه امام
- ۱۳۷..... ۵-۱-۱ انواع سیاست و حکومت مطلوب از دیدگاه امام
- ۱۳۸..... ۵-۱-۲ عدالت و حکومت اسلامی
- ۱۴۰..... ۵-۲ عدالت و شریط حاکم
- ۱۴۱..... ۵-۳ عدالت و ولایت فقیه
- ۱۴۴..... ۵-۴ عدالت و جمهوریت
- ۱۴۷..... ۵-۵ عدالت و قضاوت (قوه قضائیه)
- ۱۵۳..... ۵-۶ عدالت و قانونگذاری (قوه مقننه)
- ۱۵۶..... ۵-۷ عدالت و قوه مجریه
- ۱۶۳..... ۵-۸ عدالت و فلسفه رسالت انبیا و هدف غایی خلقت

نتیجه گیری..... ۱۶۶

منابع و مأخذ..... ۱۷۱

چکیده:

عدالت یکی از مهمترین مفاهیم علوم انسانی است که همواره مورد تاکید اندیشمندان در طول تاریخ بوده است. امام خمینی یکی از علمای بزرگ اسلامی است که مفهوم عدالت نقش اساسی در اندیشه ایشان داشته، ما در این پژوهش با بررسی آراء و نظرات برخی از دانشمندان غربی و اسلامی پیرامون عدالت و با بررسی مبانی اندیشه حضرت امام (ره) به بررسی تاثیر عدالت در اندیشه سیاسی امام (ره) پرداخته ایم و از روش کتابخانه ای و تحلیلی- توصیفی مدد جسته ایم و به این نتایج رسیده ایم که تحقق و اجرای عدالت از دیدگاه حضرت امام هدف بعثت انبیاء بوده و مقدمه ی هدف غایی یعنی اجرای احکام الهی و معرفت الله بوده است. امام خمینی نظریه ی ولایت فقیه خود را تحت تاثیر درک ویژه ای که در عدالت داشته ارائه کرده و باید گفت اندیشه سیاسی امام خمینی عدالت محور است.

فصل اول: کلیات

۱-۱- طرح مسئله:

عدالت از جمله مهمترین مفاهیم علوم انسانی است که از دیرباز تاکنون، دانشمندان علوم انسانی هرکدام با توجه به تخصص خود وجهی از وجوه آنرا تبیین کرده‌اند. اندیشمندان غربی از سقراط و افلاطون و ارسطو تا کانت و راولز و دیگران، بخش زیادی از مطالعات و مکتوبات خود را به بحث عدالت و شیوه‌های اجرای آن اختصاص داده‌اند.

در میان اندیشمندان مسلمان نیز تعریف و تبیین عدالت و روشهای گسترش و اجرای آن در جوامع بشری، از همان آغاز بعثت پیامبر اکرم (ص) تاکنون، یکی از دغدغه‌های اصلی اندیشمندان اسلامی بوده است. در دوران معاصر بویژه در قرن بیستم میلادی موضوع عدالت بصورت جدی‌تر مورد بررسی و بازنگری و نوسازی قرار گرفت. به گونه‌ای که مطرح ساختن موضوع عدالت در برخی جوامع، زمینه را برای تحول عظیم سیاسی، اجتماعی و حتی وقوع انقلابات بزرگ فراهم نمود. که انقلاب روسیه، انقلاب مشروطه در ایران، انقلاب اسلامی ایران و دهها جنبش مردمی در خاورمیانه و شمال آفریقا و آمریکای لاتین نمونه‌ای از وقایعی است که در آن عدالت یکی از مفاهیم اصلی مطرح شده توسط انقلابیون بوده است.

امام خمینی (ره) از جمله اندیشمندان اسلامی است که همچون علمای بزرگ اسلامی، به بازسازی مفهوم عدالت پرداخته است و به عنوان یک عدالت‌خواه دینی با راه‌اندازی یک نهضت بزرگ، عدالت را هم در سطح ملی و هم در سطح بین‌المللی از نگاه جهان‌بینی توحیدی اسلام، مطرح و احیاء نمود.

در میان تعاریف لیبرالی و سوسیالیستی که در جهان مدرن قرن نوزده و بیست میلادی از عدالت می‌شد. امام خمینی(ره) توانست راه سومی ایجاد کند که امروز بسیاری از جنبش‌های عدالت‌خواهی جهان اسلام متأثر از نهضتی هستند که امام خمینی(ره) ایجاد کردند.

شاید بتوان گفت امتیاز بارز حضرت امام(ره) نسبت به دیگر اندیشمندان اسلامی در این است که ایشان مفهوم عدالت را هم در حوزه‌ی نظر و هم در حوزه‌ی عمل متحول ساخت. عدالت براساس آموزه‌های وحی و اسلام، تأثیر بسیار زیادی در آثار و اندیشه‌های امام خمینی(ره) داشته است، تا آنجائیکه ایشان هدف اصلی حکومتها را برقراری عدالت می‌داند و هدف نهایی قیام حضرت صاحب‌الزمان(عج) را برقراری قسط و عدل می‌داند. از اینرو در این پژوهش ما به بررسی تأثیر عدالت در اندیشه سیاسی امام خمینی(ره) می‌پردازیم و سعی می‌کنیم جایگاه عدالت در اندیشه‌های امام را مورد کنکاش قرار دهیم.

۱-۲- اهمیت و ضرورت انجام پژوهش:

عدالت از جمله مهمترین مباحث در علوم انسانی بویژه علوم سیاسی است و در اکثر رشته‌های علوم انسانی مثل: علوم سیاسی، حقوق، اقتصاد، جامعه‌شناسی، فلسفه، علوم اجتماعی و ...، یک مبحث کلیدی محسوب می‌شود.

در علوم سیاسی، عدالت به عنوان یکی از مبنایی‌ترین مباحث فلسفه سیاسی محسوب می‌شود به گونه‌ای که وجه تمایز بسیاری از مکاتب سیاسی در نوع نگاهی است که به مباحثی همچون عدالت، آزادی و برابری دارند. شکل حکومتها و شیوه حکومت‌داری آنها و قانون اساسی دولتها و ساختار و

سازمانهای آنها متأثر از نحوه‌ی تعریف و تبیین این واژه‌ها در نزد اندیشمندان آنان می‌باشد. مثلاً: نوع نگاه سوسیالیسم به عدالت و نحوه‌ی اجرای آن به لحاظ شکل حکومت، نظام و ساختار سیاسی، اقتصادی کاملاً متفاوت با دولتهای لیبرالی ایجاد کرده است.

بدیهی است برای شناخت صحیح و درک واقع بینانه‌ی یک حکومت می‌بایست فلسفه و اندیشه‌ی سیاسی حاکم بر آن نظام را شناخت و مقوله‌ی عدالت در کنار مباحثی همچون آزادی - برابری و عناصر اصلی تشکیل دهنده‌ی فلسفه سیاسی حاکم بر هر نظام سیاسی است.

از طرفی رسالت و هدف حکومتها و نظام‌های سیاسی اجرای عدالت و تأمین منافع عمومی در سایه گسترش عدالت در جامعه است. به عبارت دیگر فلسفه‌ی وجودی دولتها اجرای عدالت است. از این‌رو شناخت وجوه مختلف عدالت و آراء و اندیشه‌های اندیشمندان یک مکتب برای فهم بهتر آن مکتب لازم است.

نظام ولایت فقیه جمهوری اسلامی ایران که برخاسته از اندیشه‌های سیاسی - الهی حضرت امام خمینی(ره) است، بسیار متأثر از نوع تفسیری است که امام خمینی(ره) از مباحثی همچون عدالت و آزادی دارد. از این‌رو شناخت عدالت و تأثیر آن بر اندیشه‌ی سیاسی حضرت امام خمینی(ره) می‌تواند ما را در راه شناخت بهتر فلسفه‌ی وجودی نظام جمهوری اسلامی ایران و بایدها و نبایدهای آن یاری کند. این تحقیق تلاشی هرچند اندک در جهت فهم مبحث عدالت و تأثیر آن در اندیشه سیاسی حضرت امام خمینی(ره) است.

۱-۳- اهداف پژوهش:

این پژوهش در صدد شناخت مفهوم عدالت از دیدگاه امام خمینی(ره) و تأثیر آن بر اندیشه‌های سیاسی‌شان است.

۱-۴- سؤال پژوهش:

عدالت در اندیشه سیاسی امام خمینی(ره) چه تأثیری داشته است؟

۱-۵- فرضیه‌ی پژوهش:

عدالت در اندیشه سیاسی امام خمینی(ره) تأثیر زیادی داشته است، امام اجرای عدالت را فلسفه وجودی و غایت حکومت‌ها می‌داند و مهمترین اثر سیاسی خود یعنی نظریه‌ی ولایت فقیه را عمدتاً تحت تأثیر درک ویژه‌ای که در مفهوم عدالت داشته است ارائه کرده است و می‌توان گفت اندیشه سیاسی امام خمینی(ره) عدالت محور است.

۱-۶- متغیر مستقل:

عدالت

۱-۷- متغیر وابسته:

اندیشه سیاسی حضرت امام خمینی(ره)

۱-۸- روش پژوهش:

در این پژوهش از روش توصیفی- تحلیلی استفاده شده است.

۱-۹- روش جمع آوری اطلاعات:

روش جمع آوری اطلاعات این پژوهش بر پایه‌ی کتابخانه‌ای بوده که از کتابها، فصل‌نامه‌ها، مجلات و سایت‌های اینترنتی معتبر استفاده شده است.

۱-۱۰- کلید واژه‌ها عبارتند از:

۱- عدالت ۲- اندیشه سیاسی ۳- ولایت فقیه

۱-۱۰-۱- عدالت:

عدالت از جمله مهمترین واژه‌هایی است که در رشته‌های مختلف علوم انسانی بویژه در فلسفه، حقوق علوم سیاسی مورد توجه قرار گرفته است، فهم و تفسیر و تعریف این واژه از ابتدای خلقت انسان تاکنون همیشه یکی از دغدغه‌های اصلی بشر بوده است. تعاریف مختلفی در خصوص عدالت توسط دانشمندان ارائه شده است، که هرکدام وجهی از وجوه مختلف عدالت را تفسیر کرده است. به عنوان مثال: افلاطون عدالت را ویژگی نفس فرد می‌داند که با تحقق عدالت در فرد هریک از قوای سه‌گانه عقل، خشم و شهوت در جای خود قرار می‌گیرد.